

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland: Jaargang 13

1 ● 2014

Het Heitje van Katham een hoogveen?

Een misverstand

● Het Heitje van Katham met struik- en dopheide. Foto: Martin Witteveldt.

Het Heitje van Katham wordt gezien als één van de miniatuurhoogvenen in het westen van Nederland. Is dit wel terecht?

Het Heitje van Katham is een begrip. Het opvallendste aan deze moerasheide is dat er vier heidesoorten groeien: struikheide, kraaiheide, dopheide en lavendelheide. Daardoor wordt het heitje vaak als (miniatur)hoogveen gezien. In 1995 is de waterhuishouding van het heitje onderzocht om vast te stellen of dat inderdaad het geval is. Het bleek van niet. De resultaten zijn destijds gepubliceerd in een rapport (Witteveldt *et al.*, 1995). Daarnaast is er in 1995 en 2005 een vegetatiekartering uitgevoerd.

Onderzoeksgebied

Het Heitje van Katham ligt vlakbij Volendam (figuur 1). Het is ongeveer één kilometer lang en 20 tot 50 meter breed. Ondanks de kleine oppervlakte, bezit het terrein bijzondere vegetaties. Het is ontstaan door verlanding van de Hovensloot die rond 1400 werd afgedamd. De oudste beschrijving van de natuurwaarden dateert uit de jaren veertig. Behalve in de Oosteinderpoel bij Aalsmeer komen nergens anders in het laagveengebied zoveel hei-

desoorten zo dicht bij elkaar voor. Lavendelheide komt in Noord-Holland alleen voor in het Heitje. In het terrein groeien ook andere zeldzame planten, zoals rietorchis, vleeskleurige orchis, welriekende nachtorchis, kamvaren, tandjesgras en blauwe zegge. Het brakke verleden is nog terug te zien aan het voorkomen van ruwe bies, heen en moeraszoutgras. Het beheer van het Heitje bestaat uit jaarlijks maaien en afvoeren van de vegetatie.

Wat is een hoogveen?

Hoogveenvegetaties staan niet in contact met grondwater, maar worden volledig gevoed door regenwater. Dat is zuur, en bevat weinig voedingsstoffen, zodat de typische hoogveenplanten weinig concurrentie kennen van andere plantensoorten. Een hoogveen blijft zonder menselijk ingrijpen in stand en hoeft in principe niet beheerd te worden.

Methoden

Chemische metingen

In 1995 zijn in drie verschillende

transecten peilbuizen geplaatst om op verschillende diepten watermonsters te nemen. Zo zijn er bemonsteringen uitgevoerd op 1,5, 1 en 0,5 meter diepte en aan de oppervlakte. Dat gebeurde in juni en augustus. In een laboratorium zijn de volgende waarden in het water bepaald: zuurgraad, geleidingsvermogen, calcium, magnesium, natrium, kalium, chloride, bicarbonaat, sulfaat, fosfaat, nitraat, nitriet en ammoniak. Zo is het watertype bepaald op de verschillende diepten en kon worden vastgesteld of er sprake is van regenwater of van grondwater, zeewater of een mengwatertype. Ook is het verschil tussen de seizoenen (voorjaar en zomer) bepaald.

Vegetatiekartering

Op nauwkeurige schaal (1:1000) zijn in 1995 de vegetatietypen van het terrein gekarteerd. Van elk type is ook een vegetatieopname gemaakt. Daarbij worden op een oppervlakte van 9 m² alle planten genoteerd en de bedekking van de planten geschat. Naast de vegetatie

● Ligging van Heitje van Katham.

zijn ook een aantal kenmerkende plantensoorten vlakdekkend in kaart gebracht. De kartering in 2005 is uitgevoerd op de schaal 1:5000. Er is gebruik gemaakt van dezelfde typen als in 1995. Er zijn geen vegetatieopnamen gemaakt en de individuele plantensoorten zijn niet geïnventariseerd.

Resultaten Chemie

Uit de chemisch analyse is gebleken dat zich onder de moerasheide een regenwaterlens bevindt. Deze is maximaal 50 cm dik. 's Zomers verdwijnt deze regenwaterlens en voedselrijker en licht brak grondwater komt dan voor de planten beschikbaar in de wortelzone. Voor de technische details verwijs ik naar het rapport (Witteveldt *et al.*, 1995).

Vegetatie

Er komen op het Heitje twee zeer zeldzame vegetatietypen voor: moerasheide met lavendelheide en struikheide en, op bescheiden oppervlakte, dotterbloemgrasland met soorten als rietorchis, vleeskleurige orchis en welriekende nachtorchis. Niet alleen landelijk, maar ook binnen Europa zijn deze vegetaties bijzonder.

Vergelijking van de resultaten van 1995 met oudere gegevens laat zien dat de moerasheide sinds 1942 in oppervlakte is toegenomen. Ook de oppervlakte veenmosrietland, dat wordt gedomineerd door gewoon

haarmos, nam toe, evenals hooilandvegetaties met veel biezenknoppen. Beide duiden op verdroging. Jonge, soortenrijke vormen van het veenmosrietland, met grote ratelaar en koekoeksbloem zijn in oppervlakte afgenomen.

Flora

De verdroging en verdergaande successie komt ook tot uiting in de plantensoorten. Twee Rode Lijstsoorten verdwenen sinds 1942: parnassia en veenmosorchis. Ook de levermossen zijn verdwenen, maar vleeskleurige, riet- en welriekende nachtorchis worden nog steeds aangetroffen. De heidesoorten handhaven zich prima. Lavendelheide is zelfs toegenomen.

Conclusie

Op het Heitje van Katham zijn bijzondere planten en vegetatietypen te vinden. De meest bijzondere, met lavendelheide, staat zelfs onder invloed van een regenwaterlens. Deze regenwaterlens is echter niet stabiel en verdwijnt gedurende de zomer. Dit terrein is dus geen (miniatur-) hoogveen. De juiste benaming voor dit soort terreinen is moerasheide. De bijzondere vegetaties staan hier mede vanwege het jaarlijkse beheer van maaien en afvoeren. Als daarmee gestopt zou worden, dan zullen soorten als berk, braam en riet gaan domineren. De heidesoorten zullen sterk in oppervlakte afnemen en waarschijnlijk verdwijnen.

● Lavendelheide. Foto: Bas van de Riet.

● Veenmosrietland met ratelaar en koekoeksbloem. Foto: Martin Witteveldt.

Martin Witteveldt
JP Grootstraat 80
1443 LX Purmerend

Literatuur

- WITTEVELDT, M., H. BURGERS & M. OOSTERHOORN, 1995. Vegetatie, ecohydrologie en beheer van het moerasheidereservaat: Het Heitje van Katham, Volendam, Noord-Holland. Interne rapporten Hugo de Vrieslaboratorium, Amsterdam No 303.